№ 136 Չորեքշաբթի Դեկտեմբերի 2

1886

ՏԱՍՆ ԵՒ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Չորեքշաբթի Դեկտեմբերի 2 № 136

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։
Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ **1887** ԹՈՒԻՆ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն ձիրքով և նոյն պրոգրամայով։ Մենք կը ստանանք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բազարնայա փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը)։

Կայսերութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ցորենի առեւտուրը Անդրկովկասում. Հայոց թատրօն. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Իռլանդիայի ինքնավարութեան խնդիրը. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Գաւառական նամակներ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՐԵՆԻ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

—

1. Ցորենի գների բարձրանալը. այդ երևոյթի յարատև բնաւորութիւնը և հետևանքները։

Այն արդիւնքների վրա, որոնց առեւտուրը Անդրկովկասի համար ստացել է միջազգային առևտրի նշանակութիւն, որպիսիք են՝ բօծօծ, մետաքսի թել, նաւթ, մարգանից, բուրդ և այլ մի քանիսը, մի քանի ժամանակից ի վեր աւելցաւ նաև հացահատիկը, թէ եգիպտացորենի (սիմինդրի, կուկուրուզի) և թէ ցորենի ձևով։

Եգիպտացորենի առևտուրը մեզ մօտ սկսվել է համեմատաբար աւելի վաղ, մօտ երկու տասնեակ տարի. միայն թէ նշանաւոր չափսեր նա ստացած է միմիայն այս վերջին ժամանակներս։ Իսկ ցորենի առևտուրը և մանաւորապէս՝ ցորենի արտահանումը Անդրկովկասի սահմաններից դուրս գլխաւորապէս դէպի արտասահման, սկսվեց մեզ մօտ միմիայն երկու տարի առաջ։ Եւ չը նայած նրան, որ այդ առևտուրը դեռ բոլորովին նոր է, ցորենի արտահանումը հասած է արդէն մեր երկրի համար այնպիսի ահագին չափսերի, որ ցորենը այս րոպէին մեզնից արտահանվող արդիւնքներից ամենակարևորների շարքումն է կանգնած։ Այդ իրողութիւնը ինքն ըստ ինքեան շատ կարեւոր է. բայց նա աւելի ևս մեծ կարեւորութիւն է ստանում գիւղատնտեսութեան տեսակէտից նրանով որ հացը, գիւղական տնտեսութեան արդիւնք լինելով, դառնալով ընդարձակ առևտրի առարկայ, զգալի կերպով շօշափում է Անդրկովկասի գիւղացիների ստուարագոյն մեծամասնութեան շահերը այն նահանգներում, որտեղ ծնում է ցորենը, ուրեմն ամենուրեք, բացի Մինգրելիայից և Իմերէթից։

Ցորենը, մտնելով միջազգային առևտրի մեծածաւալ շրջանը, յառաջացրել է չափազանց խոշոր հետևանքներ։ Եթէ փորձ փորձելու լինենք մի առ մի այդ հետևանքները թուել, մենք աւելի վախենում ենք շատ բան մոռացութեան տալ, քան թէ ընկնել չափազանցութիւնների մէջ։ Մեր դաշտային տնտեսութեան ամենագլխաւոր արդիւնքի գինը, նոյն իսկ գիւղերում, նոյն իսկ նրա արդիւնաբերութեան ծոցում, բարձրացել է մի երրորդով, և մինչև անգամ կիսով. և այդ՝ ոչ թէ պատահական կերպով, ոչ թէ բերքի անառատութեան պատճառով մեզ մօտ կամ մեր հարեան երկրներում, այլ շնորհիւ այնպիսի հանգամանքների, որոնք կոչված են ապագայում գործել աւելի ուժեղ կերպով, քան անցեալում և ներկայում։ Այդ պատճառները սրանք են. Անդրկովկասեան երկաթուղին, Փօթիի և Բաթումի մատչելութիւնը, որոնք կապված են երկաթուղիով այն կէտերի հետ, որոնք այժմ ցորենի առևտրի կենտրոններ են դարձել։ Ցորենի գները բարձրացել են, համնելով մինչև կրկնապատիկը, շնորհիւ այն գների, որոնք գոյութիւն ունեն համաշխարհային շուկաներում՝ Լօնդօնում, Մարսէլում, և ընդհանրապէս ամբողջ Արևմտեան Եւրոպայում։ Բայց տնտեսագիտական արդէն յայտնի և բաւականաչափ լաւ ուսումնասիրված պատճառներով, համաշխարհային շուկաներում հացի գները այն տարիներից ի վեր, երբ ցորենը սկսեց դառնալ միջազգային առևտրի և մրցութեան մշտական առարկայ, այդ գները, ասում ենք, այլ ևս չեն ենթարկվում մեծ փոփոխութիւնների, ինչպէս այդ լինում էր Եւրոպայում մինչև երեսնական և քառասնական թւականները և կամ մեզ մօտ, Կովկասում, դեռ մինչ այսօր։

Այդ բանը մեզ համար շատ կարևոր է այն պատճառով, որ ցորենի այժմեան գները, որ շատերին թանգ են թւում համեմատած վաղվայ տարիների գների հետ, այլ ևս վտանգ չեն կրում կրկին վայր ընկնելու այն աստիճանի վրա, ինչպէս էր առաջ։ Թանգ թէ էժան, այժմեան գները, ես այդ դրականապէս պնդում եմ, կը մնան այժմեան աստիճանի վրա և աւելի հաւանական է ընդունել, որ այդ գները աւելի ևս կը բարձրանան, քան թէ ընդհակառակը։

Միմիայն երկու հանգամանքներ կան, որ այժմեանից իսկ մենք կարող ենք նախատեսել, որոնք կարող են ծանր ազդեցութիւն ունենալ մեր երկրի ցորենի այժմեան գների վրա։ Նոցանից մեկը մեզ վերաբերում է միմիայն կողմնակի կերպով. բայց քանի որ մեր գները կախված են Եւրոպայի գներից, այն ամենը, ինչ կարևորութիւն ունի Եւրոպայի գների համար, նա նշանակութիւն ունի և մեզ համար։ Այդ հանգամանքներից մեկը՝ Հնդկաստանի ցորենի մրցութիւնն է ամերիկական և Ռուսաստանի ցորենի հետ եւրոպական շուկաների վրա. մրցութիւն, որի բոլոր ոյժը Հնդկաստանը ցոյց կը տայ ապագայում, բայց ոչ հեռաւոր, այլ շատ մօտաւոր ապագայում։ Հնդկաստանի մրցութիւնը փոքր ինչ կիջեցնի Եւրոպայում այժմ իշխող գները, այդ հաստատ կարելի է նախատեսել։ Բայց դրա հակառակ, կայ մի ուրիշ պարագայ, որը պիտի ներգործէ առաջինին հակառակ մտքով և կը բարձրացնէ մեր երկրի ցորենի գները։ Եւ այդ պարագան սա է՝ անդրկովկասեան երկաթուղիների ցանցի ընդարձակվելը և մեր երկաթուղիների այժմեան տարիֆների փոփոխվելը, տրանսպօրտները էժանացնելու մտքով։ Որքան ես կարող եմ դատել, ի նկատի ունենալով համաշխարհային մրցութիւնների մեծ ոյժն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

IV

Alles war gesagt, doch
Alles bleibt zu sagen
Göthe

—

Քաղաքական պատմութեան ամբողջ տարածութեան վրա հողային հարցը (аграрный вопросъ) միշտ յուզել է հասարակաց միտքը։ Ամենահին ժամանակներից սկսած, երբ մարդկային կուլտուրան իր սկզբնական դրութեան մէջ էր և մինչև մեր օրերը, երբ քաղաքակրթութիւնը գրեթէ հասել է իր գագաթնակէտին, հողային հարցը միշտ ազգերի թոյլ, հիւանդոտ տեղն է եղել։

Արևմտեան Եւրոպայում և գլխաւորապէս Գերմանիայում, ուր գործարանական արդիւնաբերութիւնը այնքան զարգացել, առաջ է գնացել, հողային հարցը նորից ասպարէզ է դուրս գալիս և զգալի կերպով արդէն սկսում է յուզել հասարակական միտքը։

Ուրեմն եթէ արևմուտքում հողային հարցը դեռ տակաւին կանոնաւորութեան, հասարակական պահանջների և գործերի, հանգամանքների դրութեան համեմատ փոփոխութեան կարօտ է, ուրեմն ինչ դրութեան մէջ պէտք է լինի մեր երկրի, Անդրկովկասի հողային հարցը, մի երկրի, որ դեռ նոր է ազատվել մահմետական կառավարութեան իրաւասութիւնից։

Մեր «Գաւառական նամակների» առաջին յօդուածում *) խօսելով Անդրկովկասի հողային հարցի մասին, մենք պատկերացրինք ընթերցողին նըրան իր ընդհանուր դրութեամբ միայն։ Այժմ, ինչպէս խոստացել էինք, նորից վերադառնալով նոյն հարցին, մենք կը խօսենք Անդրկովկասի հողային հարցի ամենաթոյլ կողմի—արտօնագրի (уставная грамота) մասին, հաշտարար միջնորդների ինստիտուտի մասին և կաշխատենք ցոյց տալ ընթերցողին թէ ինչ հետևանք ունեցաւ Անդրկովկասի համար շինական ռեֆորմը (крестьянская реформа) ընդհանրապէս, որ այնքան բարձր պրինցիպների, սկզբունքների վրա էր հիմնված.....

—

Նախ քան շօշափենք շինական ռեֆորմայի նշանակութիւնը և հետևանքը մեր երկրի համար, մենք հարկաւոր ենք համարում մի քանի խօսք ասել այն պայմանների և հանգամանքների մասին, որոնց մէջ գտնվում էր Անդրկովկասի հողային հարցը շինական ռեֆորմայից առաջ։ Պէտք է գիտենալ որ, Պարսից տիրապետութեան ժամանակ, Անդրկովկասում չէ եղել ստրկական իրաւունք (крѣпостное право), խաների, բէգերի աղալարների և գիւղացու մէջ չէ եղել նոյնպէս և բուն աւատական (феодальный) յարաբերութիւն։ Հողը ամբողջապէս կազմում էր կառավարութեան սեփականութիւնը, իսկ այս վերջինը բաժանում էր հողերը և մինչև անգամ ամբողջ գիւղերը իր պաշտօնեաների մէջ, թէ որպէս ռոճիկ նրանց ծառայութեան համար և թէ որպէս պարգև պետութեանը նոցա մատուցած առանձին աշխատութիւնների համար։

Հողը այնքան արժան էր պարսից կառավարութեան աչքում, որ, ինչպէս ասացինք, գրեթէ ամեն մի պաշտօնեայ ունէր իր գիւղերը, որոնց տիրելու, սեփականացնելու համար, նա ստանում էր ինքնակալից lettre de cachet, որոնք այն ժամանակ թէև ոչինչ արժէք, նշանակութիւն չունէին, որովհետև իրաւաբանական սեփականութեան իրաւունք (право собственности) ասված բանը գոյութիւն չունէր, բայց այժմ, երբ Անդրկովկասի հողային հարցը, 1864 թւականից, մտնելով իր գոյութեան, այսպէս ասված, աւելի գիտակցական պէրիօդի, շրջանի մէջ, դրվել է, եթէ այսպէս կարելի է ասել, իրաւաբանական հիմունքների, սկզբունքների վրա, այժմ, ասում ենք, այդ lettre de cachet-ները գուցէ մեծ նշանակութիւն ունենան մեր երկրի հողային հարցի դրական վճռման ժամանակ։ Նրանք, մեր կարծիքով, կը նպաստեն հողատիրական իրաւունքի կենտրօնացմանը, բէգերի, աղալարների տարրի մեր երկրում զօրանալուն, կամ, այլ խօսքերով, կը մտցնեն Անդրկովկասում հողատիրութեան արիստօկրատիական սիստեմը։

Պետական պաշտօնեաները, որ սովորաբար խաներ ու բէգեր էին, իրանց ընծայված հողերը տալիս էին գիւղացիներին մի տեսակ կապալով, պարտաւորեցնելով նրանց այդ հողերից ստացված արդիւնքի մի մասը, տասանորդը, տալ իրանց։ Այդպիսով հողը, de facto կազմում էր գիւղացու սեփականութիւնը, իսկ խանը կրում էր միայն հողատէրի անունը, տարուց տարի իր յայտնի տասանորդը առնելով, մոռացութեան տալով մինչև անգամ իր կալուածները և կարծելով թէ ստացվող տասանորդը նրա խանութեան և այն բարձր նշանակութեան հետևանքն է, որ նա ունէր ժողովրդի մէջ։

Այդպիսով, ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, պարսից տիրապետութեան ժամանակ, աղալարները գրեթէ գաղափար չունէին հողատիրութեան սկզբունքի մասին։ Այդպիսի դրութեան մէջ էր, մօտաւորապէս, Անդրկովկասի հողային հարցը, երբ, դեկտեմբերի 6-ին 1846 թւականի, մեր երկրի փոխարքայ իշխան Վօրօնցովի անունով Բարձրագոյն հրովարտակը հաստատեց Անդրկովկասի պարսից տիրապետութեան ժամանակ ունեցած հողային իրաւունքները։ Այդ օրվանից սկիզբ դրվեցաւ սեփականութեան իրաւունքի (право собственности), որ մինչև այն ժամանակ տակաւին անծանօթ էր թէ գիւղացու և թէ աղալարների համար։ Վերոյիշեալ հրովարտակով որոշվում էին թէ աղալարի և թէ գիւղացու հողային յարաբերութիւնները. խանը պարտաւոր էր տալ գիւղացուն հինգ դեսեատին հող գիւղացու ընտանիքի ամեն մի անդամի համար, հասունութեան չափը 15 տարի ընդունելով, իսկ գիւղացին պարտաւոր էր տալ աղալարին հողային յայտնի տուրքը։ Իսկ ով որ հինգ դեսեատինից աւելի էր ցանկանում ունենալ, նա այն ժամանակ առանձին մասնաւոր պայմաններ էր կապում խանի հետ։ Այդպիսով առաջ եկաւ գիւղացու երկու տեսակ հողային յարաբերութիւն (правоотношеніе). առաջինը 47 թւականի կանօնադրութեան համեմատ, իսկ երկրորդը հողատէրի հետ կապած առանձին մասնաւոր պայմանների համաձայն։ Եւ այդպիսով, ինչպէս տեսնում էք, 47 թւականի ռեֆորման միմիայն մասադրութիւն մնաց։ 1870 թւականի նոյեմբերի 8 հրատարակվեցաւ յայտնի շինական կանօնադրութիւնը (положеніе о поземельномъ устройствѣ государственныхъ крестьянъ, водворенныхъ на земляхъ лицъ высшаго мусульманскаго сословія, а также меликовъ изъ армянъ, въ губер. Закавказья: Елизаветопольской, Бакинской, Эриванской и части Тифлисской) որ, ինչպէս կը տեսնենք, բացասական նշանակութիւն ունեցաւ Անդրկովկասի համար։ Պէտք է գիտենալ, որ 70 թւականի շինական կանօնադրութեան հրատարակվելուց առաջ, 63 թւականին, եղաւ ժողովրդագրութիւնը, որի վրա և հիմնվեցաւ այդ կանօնադրութիւնը։ Թէ ինչ նշանակութիւն է տալիս մեր գիւղացին ժողովրդագրութեանը, ինչպէս է հասկանում նա այդ բանը և որքան է յաջողվում ժողովրդագրութիւնը մեր նահապետական աշխարհում, դրա մասին «Գաւառական նամակների» մի առանձին յօդուածում մենք պատիւ կունենանք խօսել։

70 թւականի շինական կանօնադրութեան 7 յօդուածի համաձայն գիւղական հասարակութեան

*) «Մշակ» № 57, 86

անգամ, այն, ինչ մեր երկաթուղիների բարւոքելը և տրամսպորտների էժանացնելը կարող են մեզ օգնել, այնքան չէ կարող վնասել մեզ Հնդկաստանի մրցութիւնը: Այս րոպէին երկաթուղին ցորենի համար վերցնում է մի քառորդ կոպէկ ամեն մի վերստի համար, ասել է թէ քան վերստի համար վերցնում է մի կոպէկ, հարիւր վերստի համար—5 կոպէկ, իսկ Եւլախից կամ Հաջի-Կաբուլից մինչ Բաթում կամ Փոթի՝ մինչ 20 կոպէկ: Բայց այդպիսի տարիֆներով ասպարէզ չեն դուրս գալիս առևտուր զարգացնելու համար, համաշխարհային շուկայի մուտքը մատչելի դարձնելու համար—այլ, ներեցէք ասել՝ մեր ապրանքների երեսը Եւրոպայի քաղցր ընդունելութիւնից չտեսնելու համար: Մենք դեռ առիթ կունենանք խօսելու այն բաւական մեծ ծախքերի վրա որ, մեր ամեն բանի նահապետականութեան շնորհիւ, առնում են ապրանքը գիւղից երկաթուղու կայարանները հասցնելու, Բաթումում և Փօթիում ապրանքը երկաթուղու ամբարները, ամբարներից՝ շոգենաւերը հասցնելու համար: Այդ բոլոր տեղափոխութիւնների միջոցների կատարելագործութիւնից կը յառաջանան այնպիսի խնայողութիւններ ապրանքատէրերի համար, որ եթէ Հնդկաստանի մրցութիւնը մի քանի կոպէկներով իջեցնէ էլ ցորենի գները Եւրոպա ցածր գներին ցայժմ սովոր մեր խեղճ գիւղացին միշտ օգուտ կը գտնէ այժմեան գներով իր քրտինքի աշխատանքը ծախել. և եթէ ապացուցվի, որ նա գորանով չի վնասվի—հալալ լինի նորա աշխատածը, դա ամենքիս օգուտն է:

Եւ այսպէս, գների նկատմամբ, մենք ունենք գործ մի արդէն մշտական և ոչ թէ մի առժամանակեայ երևոյթի հետ: Եթէ այդ այդպէս է, ուրեմն և այն ամենը, ինչ ուղղակի թէ կողմնակի կերպով կապ ունէ ցորենի գների հետ, պէտք է ենթարկվի այնպիսի փոփոխութիւնների, որոնք կը կրեն մշտական բնաւորութիւն: Անկասկած է, որ ցորենի ցանքսերի տարածութիւնը կընդարձակվի: Ես մի կողմն եմ թողնում ցորենի առատ արդիւնաբերութեան հետևանքները՝ անասնապահութեան համար: Անխուսափելի է նմանապէս հողերի գների բարձրանալը և հողի այլ արդիւնքների գների բարձրանալը, որովհետև ցորենի գները կազդեն նաև գարու, հաճարի, վարսակի, անգամ բրինձի գների վրա: Տէրունական հարկերի չափը, որպէս պէտք է ենթադրել, համաչափված է հողերի ենթադրական արդիւնաւէտութեան հետ. եթէ հողերի արդիւնքը աւելանայ—ժամանակով կաւելանան նաև հողային հարկերը գոնէ պետական գիւղացիների համար: Եթէ հողերի գները աւելանան, այն ժամանակ նաև շատ ջրանցքներ, արխեր, որոնց շինելը մինչ այժմ ձեռնտու չէին կամ ծանր էին համարվում, այժմ և ապագայում, այլ ևս ծանր չեն թուի, որովհետև սպասած արդիւնքը, փողով հաշված, կարդարացնի արած կամ անելի ծախսերը: Գորանով իսկ վարելահողերի ծաւալը կընդլայնանայ:

2. Գիւղացիների դրամական միջոցների առատանալու հաշիւը 1885 և 1886 թուականներում.

Անցնենք այժմ այլ կարգի դիտողութիւնների: Այստեղ մենք պիտի նախատեսնենք այն փոփոխութիւնները, որոնք պիտի առաջանան գիւղացիների տնային կեցութեան մէջ դրամական միջոցների առատանալով: Այն բերքը, որի մի մեծ մասը նշանակված էր ամբարներում ընկնել տարիների ընթացքում, սպասելով այնպիսի անկոչ հիւրերի, ինչպէս մկներ և զանազան զեռուններ և կամ մի աւելի ահռելի հիւրի, ինչպիսին էր հինգ-վեց տարի առաջ մեզ և Տաճկա-Հայաստանին այցելած թանգութիւնը կամ միշապաբերան սովը,—նոյն բերքը, ասում ենք, յանկարծ ստանում է մի այլ նշանակութիւն, փոխվում է դրամական միջոցի, փողի, և այն աւելի գումարներով, քան այդ ստեղծել կարող էին բուն կովկասեան հանգամանքները:

Նոր ոչինչ չէ փոխված. այն ցորենը, որը արտահանված է այս երկու տարիներում, զբաղեցրել է նոյնքան մարդու ձեռքեր և նոյնքան ջանք և դրամ, որքան առաջ սովորական էր: Այս երկու տարուայ ընթացքում նա դեռ ժամանակ չունեցաւ զգալի կերպով ազդել վարելահողերի տարածութեան վրա, այնպէս որ արտահանված ցորենի բոլոր քանակութիւնը ստացված էր մօտաւորապէս նոյնքան տարածութիւնից, որպէս սովորապէս ցանվում էր առաջ, մի և նոյն անձրևների օգնութեամբ անջրդի կամ դամիա հողերում, մի և նոյն գետակների և ջրանցքների օգնութեամբ՝ ջրովի տեղերում:

Երբ շուրջը ոչինչ չէ փոխվում և կամ փոփոխութիւնը աննշան է, բայց դորա հակառակ մի անգամից աւելանում են երկրի դրամական միջոցները, կարճ միջոցում և մեծ չափերով, այդ ազդում է թէ գիւղացիների ներքին կեցութեան և թէ երկրի ներքին առևտրի վրա ընդհանրապէս: Շատ ափսոս, որ դորա նման դիտողութիւնները չեն ենթարկվում ճիշտ հաշիւների. բայց այն, ինչ որ մենք գիտենք անտեսական երևոյթների իրար հետ ունեցած սերտ կապի մասին, մեզ թոյլ է տալիս մտքով տեսնել այն, ինչ աչքին անմատչելի է: Այս վերջին երկու տարիներում գիւղացիների դրամական միջոցները, միմիայն արտահանած ցորենի պատճառով, աւելացած են,—որքան կը կարծէք,—բայց իմ հաշւով, 3,400,000 րուբլիով: Այդ թիւը ես ստացել եմ ընդունելով ցորենի գինը, տեղում, գիւղերում, 60 կոպէկ, իսկ արտահանած ցորենի քանակութիւնը այս երկու տարիներում մինչ մօտ վեց միլլիօն պուդ: Մենք այդ յետոյ կը տեսնենք թէ ինչպէս:

Ուրեմն 3,400,000 րուբլի գիւղացիները ստացել են միմիայն արտահանված ցորենից. բայց ցորեն ծախվում է և մեր երկրում. ես այս վերջինը չէի հաշւի, եթէ միայն գները բարձրացած չը լինէին, որովհետև ցորեն մեր երկրի սահմանների մէջ ծախվում էր նաև առաջ: Ուրեմն մենք հաշւի կառնենք միայն այն աւելորդ գումարը, որը գոյացել է գների բարձրանալուց: Բայց որքան ցորեն էին ծախում գիւղացիք մեր երկրում: Այդ կարելի է հաշւել այսպէս: Թիֆլիզը, իր հարիւր հազար բնակիչներով, կը գնէ ցորեն 500,000 պուդ: Այդ ես դուրս եմ բերել հիմնվելով մանրակրկիտ հաշիւների վրա: Նոյնքան կը գնեն Բագու, Նուխի և Շուշի միասին առած, նոյնքան էլ Ալէքսանդրապօլ, Գանձակ, Երևան, Գօրի և Նախիջևան. նոյնքան էլ բոլոր միւս քաղաքները և գիւղաքաղաքները, որոնք ցորեն գնելու սովորութիւն ունեն: Ուրեմն մեր քաղաքային բնակիչները տարեկան առնում են ցորեն 2 միլիօն պուդ: Դոցա վրա պէտք է աւելացնել այն քանակութիւնը, որը հարկաւորվում է Անդրկովկասեան զօրքի համար և որը, ինտենդանտութիւնից հաւաքած տեղեկութիւններիս համեմատ, հասնում է տարեկան միջին հաշւով 160,000 չետվերտի, կամ 1,160,000 պուդի: Այսպիսով դուրս է գալիս, որ Կովկասի պէտքերի համար տարեկան ծախվում է առնուազը 3,160,000 պուդ ցորեն: Այդ քանակութիւնը գիւղացիներին առաջ տալիս էր մօտաւորապէս միմիայն մի միլլիօն երեք հարիւր հազար րուբլի, (1,300,000 ր.) իսկ այժմ երկու միլլիօն ութսուն հազար (2,080,000) րուբլի, եթէ ցորենի առաջուայ գները ընդունելու լինենք 40 կոպէկ, իսկ այժմեանը—65 կոպէկ, թէպէտ և մեզ յայտնի է, որ այդ գինը իսկականից պակաս է: Չը պէտք է մոռանալ, որ մենք հաշւի ենք առնում ոչ այն գները, որ գոյութիւն ունեն Փոթիում, Բաթումում, կամ Թիֆլիզում, այլ այն գները, որոնցով ցորենը գնվում է նոյն իսկ գիւղերում, վերցնելով լաւն ու վատի միջին գինը: Մեր վերը առաջ բերված հաշիւներից դուրս է գալիս, որ գիւղացիները ստացել են՝ 1885 և 1886 թ. արտահանված ցորենից՝ 3,400,000 ր.:

Անդրկովկասում ներքին պէտքերի համար ծախած ցորենից ստացել են աւելորդ գումար, քան նախկին սովորական տարիներում.

1885 թուին .... 780,000 ր.
1886 թուին՝ նոյնքան .... 780,000 »

4,960,000 ր.

Եթէ նոյն տեսակ հաշիւ ներկայացնենք գարու համար, որի արտահանված քանակութեան մասին դեռ յետոյ խօսք կը լինի, այն ժամանակ դժուար չի լինի համոզվել, որ համեմատած առաջուայ դրութեան հետ, մեր երկրի գիւղացիները միմիայն ցորենի և գարու համար այս երկու վերջին տարիներում ստացած են աւելի փող քան առաջ մօտաւորապէս 6 (վեց) միլլիօն րուբլի:

Դր. Աւ. Արասխանեանց

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

Ուրբաթ, նոյեմբերի 28-ին, հայ դերասանական խումբը ներկայացրեց պ. Յ. Տէր-Յովհաննիսեանի փոխադրած «Ճանապարհորդութիւն Թորոսեանի» կոմեդիան՝ ինչպէս ասած էր աֆիշաների մէջ, բայց ֆարս ըստ բովանդակութեան: Պ. Տէր-Յովհաննիսեանի աշխատութիւնը կայանում է նրա մէջ, որ հերոսների անունները նա փոխարինել է հայկականի և գործողութեան մի մասը կատարել է տալիս Թիֆլիսում: Իսկ ինչ վերաբերում է պիէսայի բովանդակութեան, նա մնացել էր անձեռնմխելի: Եւ ահա հանդիսականը ամբողջ երեք չորս ժամ ստիպված է ձանձրանալ հայկական ազգանուն ունեցող, բայց միանգամայն ֆրանսիացի հերոսների արկածներից: Ձանձրանալուն պակաս չէին նպաստում և պ.պ. դերասանները, որոնք մի զարմանալի ապատիայով էին խաղում այդ երեկոյեան: Բացառութիւն կազմում էր միայն պ. Տէր-Դաւթեան, որը իր աշխոյժ ու կենդանի կոմիզմով մեծ ծիծաղ էր յարուցանում հանդիսականների մէջ: Միւս դերեր կատարող դերասանները, ինչպէս յիշեցինք, շատ թոյլ էին, աշխուժութիւն չը կար: «Ճանապարհորդութիւն Թորոսեանի» նման պիէսաները այն ժամանակ կարող են աջողութիւն ունենալ, երբ խաղում են ճիշտ ֆրանսիական աշխոյժութեամբ, բայց որտեղից կարող էր աշխոյժ առաջ գալ, երբ դերասանների բոլոր ուշք ու միտք դարձրած է դէպի յուշարարը: Ակումբի վարչութիւնը վերջապէս պէտք է այդ բանի վրա ուշադրութիւն դարձնի: Պ. Աբելեան, օրինակ այնքան չէր ընտելացած

մէջ բոլոր ցուցակագրված գիւղացիք պահպանում են իրանց հողային իրաւունքները: Բայց եթէ ի նկատի ունենանք 63 թուականի ժողովրդագրութեան ծայրահեղ թերութիւնները, եթէ ի նկատի ունենանք, որ գիւղական հասարակութիւնը 10 տան տեղ 6 է ցոյց տալիս, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի թէ ինչ հետևանք կարող էր ունենալ այդպիսի մի օրէնք մեր երկրի համար: Հետևանքն այն էր, որ ժողովրդագրութեան մէջ չը մտած գիւղացին զրկվեց իր հողային իրաւունքներից և այդպիսով փոքր առ փոքր սկսեց կազմակերպվել հողազուրկ գիւղացիների յայտնի կօնտինգէնտ, գիւղական պրօլետարիատ, որ այժմ զգալի կերպով արդէն ծանրաբեռնած է իրանով գաւառական հասարակութեան առանց այն էլ անմխիթար վիճակը...,

Շինական րեֆօրմայի բացասական նշանակութեամբ գլխաւորապէս բացատրվում է Անդրկովկասի առհասարակ և Գանձակի նահանգի անտեսական դրութեան աննախանձելի դրութիւնը մասնաւորապէս: Շինական րեֆօրմը, իր տեղիսի, նպատակի հակառակ, աճեցրեց մեր երկրի մէջ բէգերի, աղալարների տարրը, հաստատելով նրանց հողային իրաւունքները ոչ այն չափով, որպէս հրամանագրված էր 47 թուականի Բարձրագոյն հրովարտակով: Այդպիսով, ինչպէս տեսնում էք, գիւղական րեֆօրմը մի տեսակ ներքին յեղափոխութիւն ձգեց հողային հարցի, գիւղացու ու աղալարի մէջ: Բայց ցաւալին այն է, ի հարկէ, որ այդ յեղափոխութիւնը, որի նպատակը կանոնաւորել ու որոշել էր, միայն չփոթեց Անդրկովկասի հողային հարցը, սեփականութեան, տիրապետութեան գաղափարները մտցնելով աղալարի գիտակցութեան մէջ: Այդպիսի խառն, անորոշ դրութեան մէջ էր Անդրկովկասի հողային հարցը, երբ ստեղծվեց հաշտարար միջնորդների փրկարար ինստիտուտը, հողային այդ սարսափելի խաօսը կանոնաւորելու, կարգի բերելու, պետութեան, մուլքադարի *) և գիւղացու իրաւունքները ու տեղը որոշելու համար......

70 թուականը, երբ ստեղծվեց հաշտարար միջնորդների ինստիտուտը, Անդրկովկասում կաշառակերութեան պարագլուխ կարելի է համարել: Կօնտրօլ, հսկողութիւն չը կար: Ժողովուրդը ծայրայեղ տգէտ լինելով ամեն մի կարգադրութեան առջև խոնարհվում էր, առանց կարծելու թէ այդ կարգադրութեան վրա, եթէ նա անիրաւացի է, կարելի է բողոքել: Բայց անցնում են տարիներ.... Գիւղացին սթափվում է, տեսնում է որ հաշտարար միջնորդից էլ բարձր մարդիկ կան, որոնք կարող են ոչնչացնել նրա վճիռը, դիմում է, բողոքում, բայց բողոքը ապարդիւն է, որովհետև նրա հողը արդէն խանի սեփականութիւնն է և դրա համար կայ արտօնագիր (уставная грамота) որ գրեթէ անքակտելի է: Մեր ասածը աւելի պարզելու և հաստատելու համար կը բերենք մի փաստ 70 թուականների հաշտարար միջնորդների պրակտիկայից, որի վրա դարձրել էր իր ուշադրութիւնը, իր ռեվիզիայի ժամանակ, պ. Կուչաեվ: Գանձակի նահանգի Բօլնիս գիւղական հասարակութիւնը մի բողոքագիր է ներկայացնում Գանձակի նահանգական շինական դիւանատանը, որ մեզ բացատրում է, որ հաշտարար միջնորդը որոշել է նրանց համար բոլորովին ամայի, անպէտք հողեր, իսկ բերրի հողերը տուել է յայտնի կալուածատէր Մելիք-Բէգլարեանին: Դիւանատան անդամները խնամութիւն ունենալով վերոյիշեալ հաշտարար միջնորդի հետ մի տեսակ վերջացնում են դիւանատանը այդ գործը առանց բաւականութիւն տալու խնդրատուներին: Իսկ յետոյ, երբ բօլնիսցիք նորից, իրանց հաւատարմատարների միջոցաւ բողոքել էին, հարցը քննվել էր և նահանգական շինական դիւանատունը որոշել էր իրաւունք խնդրել բօլնիսցիների արտօնագիրը ուղղելու համար: Անկասկած որ այդ տեսակ անիրաւութիւններ ու զեղծումները բացառութիւններ չեն:

Պէտք է գիտենալ, որ 70 թուականում, երբ ստեղծվեց հաշտարար միջնորդների ինստիտուտը, արտօնագրերը կազմվում էին միմիայն այն կալուածների համար, որոնց վրա բնակվող գիւղացիք մի տեսակ սեփականացրել էին իրանց այդ հողերը, թէև վճարում էին մուլքադարին յայտնի տասանորդը, բայց այն հողերն ու կալուածները, որոնք մասնաւոր պայմաններով էին տրված գիւղացիներին, չը մտան հաշտարար միջնորդների կանոնաւորելի կալուածների շարքը և այդպիսով այդ հողերի և կալուածների համար չը կազմվեց և արտօնագիր: Այդ տեսակ կալուածների թիւը, ինչպէս ցոյց է տալիս իր ռեվիզիայի գրաւոր զեկուցման մէջ պ. Կուչաեվ, միայն Գանձակի նահանգում, 163 է:

Այլ և այլ կօմիսիաներ, որոնք այս կամ այն ժամանակում հիմնվել են Անդրկովկասի հողային հարցը լուծելու, կարգի բերելու համար, այնքան չփոթել են գիւղացու կարծիքը նրա կեանքի վերանորոգութեան, վերաստեղծման մասին առհասարակ, որ այժմ նա գրեթէ հաւատ չէ ընծայում ոչ մի բանի, ինչ որ վերաբերվում է գիւղական, գաւառական կեանքի վերանորոգութեան գործին և վերին աստիճանի սկեպտիկաբար է վերաբերվում դէպի պետական պաշտօնեաները առհասարակ և դէպի հաշտարար միջնորդները մասնաւորապէս: Մեր մի ծանօթ հաշտարար միջնորդ պատմում էր մեզ, որ անցեալ տարի, չը գիտեմ ինչ մի կարգադրութեան առիթով, նա առաջարկում է մի գիւղական հասարակութեանը վճարել մուլքադարին կամ արդիւնքի $1/3$ մասը, ինչպէս առաջ էին անում, կամ, եթէ կամենան, $1/10$ մասը, նոր կարգադրութեան համաձայն: Երևակայեցէք ձեզ, ընթերցող, մինչև որ աստիճան գիւղացիների աչքը, ինչպէս ասում են, վախեցել է, որ նրանք խնդրում են թողնել նրանց իրանց նախկին դրութեամբ, այսինքն վճարել արդիւնքի $1/3$ մասը, չը նայելով որ $1/3$ ու $1/10$ մէջ, կարծում ենք, որ բաւական մեծ տարբերութիւն կայ: Մի այլ անգամ, երբ մենք մեր «Գաւառական նամակներում» կը խօսենք շինական դատարանի և շինական տանուտէրի մասին—մի խնդիր, որ մեր կառավարչական բարձր շրջաններում գրեթէ օրվայ հարց է դարձել, մենք նորից կը վերադառնանք շինական րեֆօրմային Անդրկովկասում և նրա նշանակութեանը մեր գաւառական, գիւղական կեանքի համար:

Վերջացնելով առ այժմ, մեր խօսքը արտօնագրի ու հաշտարար միջնորդների ինստիտուտի մասին, մենք պէտք է ասենք, որ շինական րեֆօրմը բոլորովին բացասական նշանակութիւն ունեցաւ մեր երկրի համար. նա աճեցրեց Անդրկովկասի բէգերի տարրը և արտօնագրերը նրանց զէնք տուեց հողից, իրաւունքից զուրկ գիւղացու դէմ գործելու համար, իսկ նրանց, բէգերի, կալուածների սահմանների ուշ որոշելը (размежевываніе) միշտ պատճառ են եղել պետական, հասարակական հողերի ամենաանխիղճ կերպով յափշտակելուն:

Այդպիսի հետևանք ունեցաւ, մօտաւորապէս, մեր գաւառական կեանքի համար այն ազատամիտ րեֆօրմը, որին այնքան անհամբեր սպասում էին և որի համար այնքան սրտեր էին բաբախում....

Երևան. Ս. Ղորղանեան

*) Հաշտարար միջնորդների և արտօնագրի (уставная грамота) մասին տեղեկութիւնները քաղում ենք «Положеніе о крестьянахъ и селеньяхъ Закавказья ч. I сост. членъ совѣта главноначальствующаго гр. частью отъ Министерства Внутреннихъ Дѣлъ М. А. Кучаевъ-ի աշխատութիւնից:

դերին, որ ամբողջ ժամանակ բացականչում էր «ակցիոնէր, բարձրացան, ընկան» ակցիա ասելու տեղ: Ճիշդ է, պ. Աբէլեան, ձեր ակցիաները բուսում են ընկնել.... ծիծաղելի կը լինէր, եթէ վշտալի չը լինէր:....

Ձանձրալի ֆարս-կոմեդիայից յետոյ պ. Ադամեան կատարեց ռուս երևելի հեղինակ Ն. Գոգոլի «Խելագարի օրագիր» հեղինակութիւնը: Այս գրվածքի մէջ՝ ինչպէս և Գոգոլի մի ուրիշ գրուածքում՝ «Шинель»-ում հեղինակը ներկայացնում է երեսուն ու քառասուն թւականների ռուս ստոր աստիճանի պաշտօնեային: Ճնշված սոսկալի ձեւականութեան տակ, բթացած անվերջանալի գրագրութիւններից ու արտագրութիւններից, նրա բոլոր աշխարհահայեացքի հորիզոնը սահմանափակված էր իր դիւանատան մէջ: «Խելագարի օրագրի» մէջ մի այդպիսի պաշտօնեայ՝ տիտուլեարնի սովետնիկ Պոպրիշչին մաթ կերպով սկսում է մտածել, որ նրա դրութիւնը բնութեան և մարդկութեան օրէնքներին հակառակ է: Նա սկսում է փնտռել ճշմարտութիւնը, բայց նրա խեղճ ուղեղը մի այդպիսի աշխատանքի անընդունակ է դարձել և... նա խելագարվում է: Առաջին անգամ ռուս դերասան Ա. Բուրլակ սկսեց ներկայացնել այդ հեղինակութեան վերջին մասը, այսինքն խելագարութիւնը: Բուրլակ շատ հետեւողներ ունեցաւ և այժմ ամեն մի՛ քիչ թէ շատ յայտնի ռուս դերասան, մանաւանդ գաւառներում, հարկաւոր է համարում մտցնել իր րեպերտուարի մէջ «Խելագարի օրագիրը»: Բայց սխալ կը լինէր կարծել, որ «Խելագարի օրագիրը» նոյն յաջողութիւն կունենայ և մեզանում: Այդ հեղինակութիւնը այն գրուածքներից է, որոնք կորցնում են իրանց արժանաւորութիւնները, ինչքան էլ լաւ լինեն նրանք թարգմանված: Միւս կողմից մեր հասարակութեան անծանօթ են Պոպրիշչինների նման տիպարները. բացի դրանից՝ եթէ ռուս դերասանը կարդում է «Խելագարի օրագիրը» նա համոզված է, որ նրա ունկնդիրների մեծամասնութեանը ծանօթ է հեղինակութեան սիւժէը, որը ներկայացնել բեմի վրա անյարմար է համարվում: Պ. Ադամեան ունէր շատ գեղեցիկ գրիմ և տեղ տեղ խիստ դրամատիկական էր:

Nemo

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ պ. Բագրատ Պիճիկեանցի ստորագրութեամբ հետեւեալ նամակը ստացանք: «Ձեր լրագրի № 131 ներքին լուրերի բաժնում Ախալքալաքից ձեզ հաղորդել են մի սխալ տեղեկութիւն այն 1,000 րուբլու գումարի մասին, որ Ախալքալաքի հայոց դպրոցները ստանում են Ախալցխայի սուրբ Փրկիչ եկեղեցու կալուածներից: Ահա եղելութիւնը: Մի քանի տարիներից ի վեր Ախալքալաքի հայ հասարակութիւնը աշխատում է արդէն, որ իր ուսումնարաններին ևս մաս և բաժին (1,000 րուբլի) հանվի Ախալցխայի սրբ. Փրկիչ եկեղեցու կալուածների արդիւնքից, ինչպէս Երզրումից գաղթած ժողովրդի, որի մասին իր ժամանակին տպվեցաւ «Մշակի» մէջ: Ներկայ տարւայ փետրվար ամսին, երբ քաղաքիս հասարակութիւնը ինձ և իմ ընկեր պ. Ա. Ցովհաննիսեանցին ուղարկում էր Էջմիածին իբրև պատգամաւորներ Խորէն Ծ. Վ. Ստեփանէի կրկին յաջորդ նշանակելու խնդրով, հասարակութիւնը նոյնպէս պարտաւորեցրեց մեզ խնդրել Վեհափառից և այդ 1000 րուբլու գումարի մեր դպրոցին յատկացնելու մասին: Վեհափառը մեր խնդիրը այդ 1,000 ր. մասին իրաւացի գտնելով կարգադրեց և ս. Սինօդը իր օրագրութեամբ վճռեց տալ իւրաքանչիւր տարի 1,000 րուբլի, սկսած 1884 թւից: Այս վճռին համաձայն Թիֆլիսի կոնսիստորիան անցեալ նոյեմբեր ամսի 7-ին ուղարկել էր միայն մի հազար րուբլի այս 1886 թւի համար, որը և ստացաւ հոգաբարձութիւնը. միայն զարմանալի է թէ ինչի՞ց առիթված կոնսիստորիան լիովին չէ կատարում ս. Սինօդի վճիռը, և չէ ուղարկում մեզ 84 և 85 թւերի փողերն էլ: Սրա մասին հոգաբարձութիւնը արդէն դիմել է ուր հարկն է: Ուրեմն «Մշակի» լրատու սխալվում է կարծելով որ մեր պահանջը Էջմիածնից էր, այլ այդ պահանջը Ախալցխայից էր և մի տարւայ գումարը մօտ երկու ամիս է արդէն որ ստացված է»:

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են: «Ձեր լրագրի առաջնորդող յօդուածները հետզհետէ աւելի և աւելի գրաւում են մեր հասարակութեան ամեն դասակարգերի ընթերցողներին: Առհասարակ «Մշակի» իւրաքանչիւր համարը Աստրախանում 20—30 մարդ են կարդում: Օտարներն անգամ բոլոր հայոց պարբերական հրատարակութիւններից միայն «Մշակի» անունը գիտեն: Գոնէ մեզ մօտ, Աստրախանում, համոզված են, որ հայոց հասարակութիւնը չի գլանայ այս տարի իր բաժանորդագրութեամբ ամենօրեայ դարձնել «Մշակը» որ իր նոր յարուցած հարցերով, թարմ մտքերով և կչռած, սառն դատողութիւններով միշտ սիրելի է մեզ:»

—

«Русскій Курьеръ» լրագիրը հաղորդում է որ եղանակը Մոսկվայում այս տարի շատ տարօրինակ է: Ամեն օր եղանակը փոփոխվում է. մի քանի տաք օրերից յետոյ, նոյեմբերի 21-ին, երեկոյեան, մեծ ձիւն եկաւ, իսկ 22-ին անձրև եկաւ որ մաքրեց ձիւնը փողոցներից: Նոյն օրը, երեկոյեան, եղանակը դարձեալ նշանաւոր կերպով ցրտեց:

—

Թիֆլիսցիներին յայտնի Շ ա վ ր ո վ ի լրագրական գործակալութիւնը այժմ անտէր է մնացել: Ինքն Շավրովը քանի մի օր առաջ փախճանվել է և այժմ յայտնի չէ նրա գործակալութիւնն ու պավիլիոնը ում ձեռքն են անցել:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ նոր թատրօնի շինութիւնը արագ քայլերով առաջ է գնում: Արդէն կտուրը ծածկված է և դրսի պատերի վրա շինութեան ճակատի երկու կողմը, սկսում են երեւալ անհրաժեշտ զարդարանքները: Ասում են որ էլէկտրական լուսաւորութեան մի յայտնի ընկերութեան ագենտը եկել է Թիֆլիս և ուզում է առաջարկել նոր շինվող թատրօնը էլէկտրական լուսով լուսաւորելու:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ պ. Համբարձում Առաքելեանից ստացանք հետեւեալ բովանդակութեան նամակը նոյեմբերի 27-ից: «Մեր հրաւէրը «Մշակի» № 123 մէջ, օգնելու Թաւրիզի Լիլաւայի չքաւոր դպրոցին և առաջն առնելու կրօնափոխական շարժմանը, առանց արձագանքի չը մնաց: Այս օրերս Շուշու մէջ երիտասարդների մի խումբ պ. Առաքել Բաբախանեանցի միջոցով յանձնեց մեզ 27 րուբլի, որ այդ խումբը հանգանակել է իր մէջ: Պատիւ է բերում Շուշու հայ երիտասարդներին, որոնք բարի օրինակ են ցոյց տալիս միւս քաղաքների հայ երիտասարդութեան և յոյս ունենք որ ուրիշ տեղերումն էլ հայերը անտարբեր չեն մնայ և չեն գլանայ իրանց աջակցութիւնը՝ իրագործելու մեր առաջարկութիւնը: Շնորհակալութիւն ենք յայտնում Շուշու երիտասարդներին:»

—

«Մշակի» բաժանորդագրութիւնը բացված է: Ուսուցիչներին և ուսանողներին խմբագրութիւնը յետաձգում է վճարները, այնպէս որ նրանք տարեկան 10 րուբլի բաժանորդագինը կարող են տ ա ս ամսւայ ընթացքում վճարել 1 րուբլի ամսական:

—

Բացի «Մշակի» խմբագրատնից մեր լրագրի բաժանորդագրութիւնը ընդունվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ նոյնպէս պ. Միրզա Տէր-Գրիգորեանի խանութում, Սինօդի մայր-եկեղեցու կողքին, Անանովի քարվանսարայում:

—

Նոյեմբերի 29-ին վերջացաւ ԹԻՖԼԻՍԻ Դատաստանական Պալատի քրէական բաժնի մէջ Վասիլ Եգիազարովի և միւս մեղադրեալների գործի քննութիւնը: Պալատի մէջ նախագահում էր աւագ նախագահ Ս. Ս. Գօնչարով, անդամներն էին Միխայլով և Բուլատնիկով, մեղադրում էր պրօկուրօրի օգնական Ստալինսկի: Մեղադրվածներին պաշտպանում էր երդուեալ հաւատարմատար Ստէպանով: Երեկոյեան $10\frac{1}{2}$ ժամին պալատը յայտնեց հետեւեալ վճիռը. Մեսրօպ Եգիազարովի, Ցարութիւն Ցարութիւնօվի վերաբերութեամբ հաստատել Երևանի նահանգական դատարանի վճիռը, այն է ճանաչելով նրանց մեղաւոր սպանութեան մէջ, աքսորել նրանց Սիբիր անորոշ ժամանակով, Օհան Աւագովին յանձնել կալանաւորների զօրախումբերը, իսկ Վասիլ Եգիազարովին և Նիկօլ Եգիզարովին՝ քրէական դատավարութեան կանոնադրութեան 771 յօդուածի հիման վրա արդարացնել:

—

Նոյեմբերի 30-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Դումայի դահլիճում կայացաւ Կովկասեան Բարեգործական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, նախագահութեամբ պ. Սէնեքերիմ Արծրունու: Ներկայ էին 26 անդամներ, բացի նախագահից, խորհրդի քարտուղարից և ընդհանուր ժողովի քարտուղարից: Կարդացվեցաւ ընկերութեան 1885 թւի ընդհանուր հաշիւը և հաստատվեցաւ: Ապա ընտրվեցան խորհրդի դուրս եկող անդամների փոխարէն, որոնք էին՝ Ա. Անանեան, Ն. Աթաբեգեան, Վահրամ Մութաֆեան, Ց. Տէր-Յովհաննիսեան և Գէորգ Աքիմեան, հետեւեալ անդամներ և փոխանդամներ. 1) Ալ. Անանեան (միաձայն), 2) Ալ. Եսայեան, 3) Ստ. Զէլինսկի, 4) Աւ. Վարդապետեան, 5) Ն. Տէր-Ղևոնդեան, 6) Սուրէնեան, 7) Գր. Վարդանեան, և 8) Ն. Աթաբէգեան: Առաջին 5 հոգի անդամներ են խորհրդի, մնացած 3 հոգի փոխ-անդամներ են: Ընդհանուր ժողովի նախագահ չընտրվեցաւ: Ընտրողներն ու ընտրվածները հրաժարվում էին: Քարտուղար մնաց Գր. Շահբուդաղեանց:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԼԱՆԴԻԱՅԻ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

—

Ներկայ քաղաքական ուղղութեան և տրամադրութեան շնորհիւ՝ Իրլանդիայի և առհասարակ փոքրիկ և դեռ կրաւորական դեր կատարող երկիրների խնդիրը, ինչպէս երեւում է, դեռ երկար պէտք է աղմուկ բարձրացնէ: Անցնում են ամիսներ և տարիներ, և չեն լուծվում նոյն իսկ այն խնդիրները, որոնց լուծելը թէ անհրաժեշտ և թէ բնական է ինքն ըստ ինքեան: Իրլանդիան, երկար տարիներ տանջվելուց, ճնշվելուց, ազնիւ արտասուքներ թափելուց յետոյ, վերջապէս, հասկանում է, ճանաչում է իրան, և ձայն է բարձրացնում իր ինքնավարութեան մասին,—և մինչ մի կողմից Անգլիայի կառավարութեան ազատամիտ մասը միջոցներ է ձեռք առնում բաւականութիւն տալու այդ արդարացի պահանջներին, միւս կողմից նոյն կառավարութեան մի ուրիշ մասը, որը այսօր իր ձեռքն է առել Բրիտանիայի ղեկը,—պատիր յոյսերով ճնշում և յուսահատեցնում է դժբաղդ ազգին: Գլադստոնի մինիստրութեան վերջին փոփոխութիւնների ժամանակ, Սալըսբըրիի կուսակցութիւնը շատ գրաւիչ ժպիտներ էր ցոյց տալիս Իրլանդիային: Կառավարութեան ղեկը իր ձեռքը առնելուց և սկզբում մի քանի խոստումներ անելուց յետոյ, ներկայումս Սալըսբըրիի մինիստրութիւնը առանց քաշվելու հրապարակ է հանել իր գործունէութեան նախադիծը և դրօշակը: Այդ դրօշակի վրա գրած է՝ ճնշում և բռնութիւն: Եւ այդ դրօշակը Լոնդոնի կառավարութիւնը ուղարկում է Դուբլին, որպէս զի նրան հետևի տեղական կառավարութիւնը: Եւ նա արդէն սկսել է հետեւել: Խառնակութիւնները Իրլանդիայում արդէն սկսվել են: Ձերբակալվում են ազգային միութեան նշանաւոր ներկայացուցիչները: Արգելվում են ժողովրդի շահերը պաշտպանող լրագիրները: Խափանվում են հրապարակական միտինգները: Ջէնքի ոյժով հալածում են աղքատ կապալառուներին և ստիպում են վճարել մինչև վերջին կօպէկը կալուածատէրերի կապալադրամները: Եւ այդ ուղղութեամբ շարունակում է ընթանալ պահպանողական մինիստրութիւնը, աւելի գրգռելով Իրլանդիայի ազգայնականութիւնը և խառնակութիւնների ու յուզմունքների նոր դուռ բանալով:

Բռնութիւնը աւելի ու աւելի է լարում ազգայնականութեան և նրա ներկայացուցիչների ոյժերը, և որքան մի կողմից սաստկանում է ճնշումը, միւս կողմից զօրանում է այդ ճնշմանը դիմադրելու ոյժը: Այդ բնական օրէնք է: Այդ ընդհանուր ցաւալի դրութեան միջոցին ամենքի աչքը կրկին դառնում է դէպի Գլադստոն, որը ինքը շարունակում է հետեւել իր սիրած գաղափարի ներկայ դրութեանը: Իրլանդական հօմ-րուլի գաղափարը աճելով աճում է. նոյն իսկ Շօտլանդիան արդէն ոգևորված այդ կենդանի օրինակով, ինքը ևս իր կողմից մշակում է և զարգացնում է շօտլանդական ինքնավարութեան խնդիրը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Փարիզից հաղորդում են, որ իշխան Բատտենբերգ մտադիր է Փարիզից Անգլիա գնալու:

—Ֆրանսիական սենատում քննվում է մի օրինագիծ, որը վերաբերում է խելագարներին և ուղեղային հիւանդութիւն ունեցողներին: Օրինագծի նպատակն է որոշել թէ որոնք են այն հիմունքները, որոնց վրա հիմնված՝ օրէնքը կարող է զրկել ուղեղի հիւանդութիւն ունեցողներին ազատութիւնից և քաղաքացիական իրաւունքներից:

—Փոքրիկ Բօլգարիա շարունակում է տատանվել իր քաղաքական կեանքի փոթորիկների մէջ, և Սօֆիայի գահը մնում է առանց գահակալի, չը նայած երկրի կրած բոլոր դժնդակութիւններին: Թեկնածուի խնդիրը չէ որոշվում: Երկրի մէջ ցոյցեր են լինում դէպի իշխան Ալէքսանդր Բատտենբերգ: Խնամակալութիւնը շարունակում է առաջ գնալ Ազգային ժողովի՛ որոշած ճանապարհով, իսկ բօլգարական պատգամաւորութիւնը հաւաքում է պետութիւնների կարծիքը: Ե՞րբ պէտք է լուծվի և վերջանայ այն բոլորը: Այդ բոլորի պատճառով անկասկած խանգարվում է այդ փոքրիկ ազգութեան զարգացման գործը, որը դեռ շատ կարեւորութիւն ունի մտաւոր և տնտեսական վերածնութեան:

—Նոյեմբերի 29-ին, Ունգարական պատգամաւորների ժողովը երրորդ ընթերցանութեան մէջ ընդունեց պատերազմական մինիստրի բիւջէտը:

—Յայտնի է թէ ինչ սարսափելի վնասներ տուեցին հարաւային Ֆրանսիայի մէջ եղած հեղեղները: Հեղեղներից վնասվածներին արդէն օգնութեան ձեռք է մեկնում թէ հանրապետութիւնը և թէ նոյն իսկ ժողովուրդը: Ամեն տեղ, առանց զանազանութեան կուսակցութիւնների, կազմվում են մասնաժողովներ հանգանակութիւններ անելու համար. պատրաստութիւններ են տեսնում տալու մի շարք կօնցերտներ, պարահանդէսներ. կազմակերպվում են ցուցահանդէսներ, որոնց գոյացած օգուտը ամբողջապէս յատկացնելու է հեղեղից վնասվածներին:

—Նեապոլիսից հաղորդում են, որ այդտեղ խօլերան շարունակում է զոհեր տանել:

—Սօֆիայից հաղորդում են, որ Գազրան-էֆէնդին առաջարկեց Բ. Դրան կողմից բօլգարական կառավարութեանը պատգամաւորութիւն չուղարկել պետութիւնների մօտ, բայց այդ ցանկութիւնը արձագանք չը գտաւ, և բօլգարական կառավարիչները յետ չը կացան իրանց վճռից:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ինչպէս երեւում է ս. Փրկչի ազգային հիւանդանոցի նորերումս հրատարակած 1887 թւի «Ընդարձակ Օրացոյցից», Պօլսի մէջ հայերը ունեն 51 երկսեռ վարժարան, որտեղ սովորում են 3,594 աշակերտներ և 1.983 աշակերտուհիք: Այդ վարժարանների վրա տարեկան ծախք է լինում 1,035,000 դահեկան: Պօլսում հայերը ունեն 41 եկեղեցի, 19 քարոզիչ, 17 աւագ-քահանայ և 83 քահանայ: Ունեն 35 թաղական խորհուրդներ, որոնց անդամների թիւը 210 է:

* * *

Հաղորդում ենք մի քանի տեղեկութիւններ այն հայերի մասին, որոնք ապրում են Եւրօպայի մի քանի երկիրներում, և որոնք ունեն իրանց համար եկեղեցական պաշտօնեաներ: Բօլգարիայում կայ 680 հայ ընտանիք, Արևելեան-Ռումելիայում—245 հայ ընտանիք, Ռումինիայում՝—1,320 հայ ընտանիք, Աւստրիայում՝—205 հայ ընտանիք: Յայտնի է, որ հայեր կան Եւրօպայի համարեա բոլոր երկիրներում, շատ կամ քիչ թւով, գլխաւորապէս առևտրական երկիրներում: Ամերիկայում բոլոր հայերի թիւը 600-ից անցնում է:

* * *

Պօլսի Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցի մէջ այս տարի պատսպարվել են 708 հոգի: Հիւանդանոցի վրա տարեկան ծախքը լինում է մինչև 8,000 օսմանեան ոսկի:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 28 նոյեմբերի: «Правит. Вѣстн.»-ի մէջ տպած է հաղորդագրութիւն արտաքին գործերի մինիստրութեան շրջաբերական հեռագրի մասին, որը ուղղված է օտար պետութիւնների մէջ գտնվող Ռուսաստանի ներկայացուցիչներին, և որի նպատակն է պարզել կայսերական կառավարութեան հայեացքները՝ գեներալ Կաուլբարսի Բօլգարիա գնալու խնդրի վերաբերմամբ. պատմական նկարագրութիւն անելով այն անցքերի մասին, որոնք տեղի են ունեցել խնամակալութեան հաստատութիւնից սկսած մինչև գեներալ Կաուլբարսի հեռանալը. հաղորդագրութեան մէջ ասված է, որ յետ կանչելով իր գործակալներին, կայսերական կառավարութիւնը բոլորովին մտադրութիւն չունի քանդել այն կապերը, որոնք կապում են Բօլգարիան Ռուսաստանի հետ. ձեռք առնելով այդ միջոցը, կայսերական կառավարութիւնը ցանկացել է միայն յայտնելու, որ ինքը հրաժարվում է երկրի ներկայ դրութիւնը օրինական համարելուց, երբ չնչին փոքրամասնութիւնը ձեռք առնելով իշխանութիւնը, իրան իրաւունք է համարում ըստ իր հայեցողութեան, կարգադրել բօլգարական ազգի վիճակը և նրան դարձնել յեղափոխական կըր-

քերի գործից, որոնք սաստիկ ազդեցութիւն ունէին հասարակական կարծիքի վրայ։ Բուլղարական ազգը անհեթեթ է, որ յայտնի է իր խաղաղասիրական ձգտումներով, և դէպի աշխատանքը ունեցած իր սիրով, այդ յատկութիւնների մէջ է ամփոփւում նրա ապագայ գրաւականը։ Բուլղարիան արդէն նկատելի յառաջադիմութիւններ էր անում, երբ Ֆիլիպպոպոլի 1885 Թւի յեղափոխութիւնը յանկարծակի երկիրը դրեց քաղաքական վըտանգաւոր ուղղութեան ճանապարհի վրայ, որը պահանջեց երկրից ծանր և միանգամայն ապարդիւն զոհեր։ Երբոր ներկայ դրութիւնը ուղիղ հետեւանք է յիշեալ յեղափոխութեան, և եթէ նա կը շարունակուի, Բուլղարիան ոչ թէ միայն կենթարկւի նորանոր անյաջողութիւնների, այլ և կը դառնայ անիշխանութեան և յեղափոխական յուզմունքների կենտրոն, որոնք միշտ կը սպառնան արևելքի խաղաղութեան և համաշխարհային Ուխտին հաւասարակշռութեան։ Կառավարութիւնը համոզուած է, որ ընդհանուր աշխարհի համաձայնութեամբ պահպանութեան համար, և կը ջանայ միանգամայն դրութիւնից։ Կայսերական կառավարութիւնը մտադիր է առաջվայ նման իր օժնել գործադրութիւն, որպէս զի վերջնականապէս Բուլղարիայի ճնշող ծանրութիւնը, ու վերականգնի այդ երկրի մէջ օրինական կարգը, որը կարող է յուսալի զրաւական լինել ապագայ բարեկեցութեան համար, և միանգամայն արդարացնել այն զոհերը, որը ունեցել է Ռուսաստանը։ Հետ. լինելով որ և է շահասիրական մտադրութիւնից, կայսերական կառավարութիւնը մտադիր չէ համաձայնութիւն տալ ոչ մի ձևակերպութեան, որը օրինականութեան կենդի տակ միայն պէտք է ծածկէ այն ամբողջ ամբոխավարական, որոնց մէջ այժմ գրած է Բուլղարիան։ Երէկ երեկոյեան Մարիանեան թատրոնում տուին ուեդաւ «Жизнь за Царя» օպերայի ներկայացում, որի վերջում հանդիսականները Օգոստափառ ու օտար հասարակութիւնը Թագաւորական ընդունելութեան էին Գմինեալ քաղաքները։ Ներկայ էին Օգոստափառ Աշխարհը և ընտիր հասարակութիւնը։ Թատրոնը լիքը էր, Գմինեալ քաղաքը Շեստակովա և այլերայ կառավարութեան ներկայացուցիչները։ Կոմպոզիտորի մարմարեայ կիսարձանը զարդարուած էր ծաղիկներով և դափնիներով։ Օպերայի համար նոր պատրաստութիւններ էին տեսնուած, գեղեցիկ և պատմական ճշգրտութեամբ։ Դեկորացիաները ցոյցի էին ընծայուած խոր ամուսնը և կրկին հրապարակել։ Վերջին տեսարանը «Փառաւորեալ փառք դէպի կրկին» աչքի էր ընկնում իր փառահեղութեամբ և շքեղութեամբ։

ՎԻԷՆՆԱ, 28 Նոյեմբերի։ Կոմս Կալնոկին խօսակցութիւնը բուլղարական պատգամաւորութեան հետ տևեց մի ժամ և մի քառորդ։ Կալնոկի ընդունեց բուլղարներին շատ սիրալիր կերպով և ցանկութիւն յայտնեց, որ ճգնաժամը շուտով անցնէր յօգուտ թէ Բուլղարիայի և թէ Եւրոպայի շահերի։

ՓԱՐԻԶ, 28 Նոյեմբերի։ Ֆլօկէի յետ սկսած բանակցութիւնները վերջնականապէս անյաջողութեան հանդիպեցին, և նոր կաբինէտի կազմակերպութիւնը յանձնուած է Գօբլէին։ Պատերազմական մինիստր մնում է Բուլանժէն։ Ասում են որ նոր կաբինէտի անդամների լինելը յայտնի կը լինի այսօր կամ վաղը։

ԼՕՆԴՕՆ, 28 Նոյեմբերի։ Բ. Դուադ առաջարկեց Անգլիային սկսել բանակցութիւններ Անգլիացիների Եգիպտոսից հեռանալու մասին։ Լօնդոնի կաբինէտը պատասխանեց Բ. Դրանը, որ այդ առաջարկութիւնը ուշադրութեան կառնի։

ՎԻԷՆՆԱ, 28 Նոյեմբերի։ Երէկ Բուլղարական պատգամաւորութիւն ընդունելով, կոմս Կալնոկի ասաց. բուլղարական իշխանի վերաբերութեամբ «դուք պէտք է փորձէք այնպէս, ինչպէս լաւ էք համարում. ձեր նորին գործերի մէջ մենք չենք խառնուիլ, և չենք կարող մեզ վրայ ընդունել այն պատասխանատուութիւնը, որը առաջ կը գայ, երբ կը սպառնա ձեզ անպատասխան մեքին կամ միւսին իշխան ընտրել. գործեցէք խաղաղութեամբ. ի նկատի ունեցէք դաշնագիրը. այն ժամանակ թէ մենք, և թէ խաղաղութեան բոլոր բարեկամները կօգնեցինք ձեզ։

ՎԻԷՆՆԱ, 28 Նոյեմբերի։ Բուլղարական պատգամաւորութիւնը ընդունեցաւ իշխան Լօբանով-Ռոստովսկու և Թիւրքայ դեսպանութիւնից։

ԺՈՒՐՓԵՎԼՕ, 28 Նոյեմբերի։ Սոֆիայից եկած տեղեկութիւններից երևում է, որ Մուտկուրով և Ժիվկով խնամակալները պատրաստ են հրաժարական տալ, միայն թէ ճգնաժամը անցնի։

ՍՕՖԻԱ, 28 Նոյեմբերի։ Բ. Դուադ ընդունեց բժիշկ Վուլկովիչին, ինչպէս բուլղարական լիազօր պատգամաւորի։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 Նոյեմբերի։ Ներքին գործերի մինիստրը, նոյեմբերի 28-ից շրջաբերականով հաղորդագրում է նահանգապետներին, որ համաձայնութիւն կայացնելով պետական կալուածների մինիստրի և արդարադատութեան մինիստրութեան կառավարչի հետ, ինքը անհրաժեշտ է համարում, որ հրահանգի վերաբերեալ սկզբնական նիւթադրութիւնների կազմելը,—ի բացառութիւն Բարձրագոյն հաստատուած յունիսի 12-ի կանոնադրութեան, որը վերաբերում է գիւղական բանւորների վարձելուն,—յանձնուի գիւղական գործերի գաւառական ատեաններին. իսկ որտեղ այդպիսիները չը կան, յանձնել հաշտարար միջնորդների ժողովներին. և դոցա մշակված կանոնները ներկայացնել նահանգական ատեաններին, լրացնելու և նահանգի համար ընդհանուր նախագիծ կազմելու համար։ Սրա հետ միասին մինիստրը խնդրում է նահանգապետներին, առանձին ուշադրութիւն դարձնել, որ գիւղական հասարակութիւնները ճըշդութեամբ իրագործեն իրանց առաջադրվող պահանջները, և ապա նահանգական ատեանների ենթադրութիւնները ներկայացնելուց, և նախօրօք այնպիսի մարդոց հետ խորհրդակցելուց յետոյ, ո-րոնք գործնականապէս ծանօթ կը լինեն նոր օրէնքի գործադրութեան բոլոր պայմանների հետ,—հաղորդել դուրս բերած եզրակացութիւնները մինիստրութեանը, ոչ ուշ քան առաջիկայ տարվայ հոկտեմբերի 15-ը։

ԲԵՆԴԵՐԻ, 29 Նոյեմբերի։ Այսօր դատվեցաւ հըրէայ կողոպտողների մի խումբ, որը յարձակումներ է գործել՝ դիմակաւորված կերպով՝ Բեսարաբիայում և մօտակայ տեղերում։ Դատարանը դատապարտեց՝ 15 հոգու տաժանակիր աշխատանքների, որոնցից 10-ին քան տարով, իսկ մնացածներին աւելի պակաս ժամանակով։

ՍՕՖԻԱ, 29 Նոյեմբերի։ Մեծ վեզիրի այն յայտագիրը, որը մատնանիշ է անում Թիւրքիայի և Ռուսաստանի բարեկամութիւնը, և որը խօսում է Մինգրելիայի իշխանի Թեկնածութեան վրա, Բուլգարիայում մեծ տպաւորութիւն գործեց, չը նայած այն բանին, որ կառավարիչները աշխատում են Թուլացնել նրա նշանակութիւնը։

ԼՕՆԴՕՆ, 29 Նոյեմբերի։ Թագուհին շնորհեց բուլղարական նախկին իշխանին Անգլիական «Ծընկակապի» ամենամեծ աստիճանի շքանշանը։

ՓԱՐԻԶ, 29 Նոյեմբերի։ Որովհետև անկարելի եղաւ գտնել արտաքին գործերի մինիստր, այդ մինիստրութիւնը ժամանակաւորապէս կը կառավարի խորհրդի նախագահ՝ Գօբլէ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 Նոյեմբերի։ Ներքին գործերի, ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը և արդարադատութեան մինիստրութեան կառավարիչ ու ս. Սինօդի օբեր-պրօկուրորը՝ երէկ խորհրդում վճռեցին՝—Կիեվում հրատարակվող «Заря» լրագրի հրատարակութիւնը միանգամայն դադարեցնել։

ԼՕՆԴՕՆ, 30 Նոյեմբերի։ Բուլգարիայի նախկին իշխանին շնորհված է ոչ թէ «Ծնկակապի» շքանշանը, այլ «Բաղանիքի» շքանշանը (order of the Bath)։

ՎԻԷՆՆԱ, 30 Նոյեմբերի։ Ռուսաց, Գերմանական և Իտալական դեսպանները Թողեցին իրանց այցետոմսերը բուլգարական պատգամաւորների մօտ, իսկ անգլիական հաւատարմատարը անձամբ այցելեց պատգամաւորներին։

ԺՈՒՐԺԵՎԼՕ, 30 Նոյեմբերի։ Բուլգարական մամուլը, որ ներկայացուցիչ է հանդիսանում Սոֆիայի կառավարիչների հայեացքների, գտնում է, որ ներկան շատ յարմար ժամանակ է չարժում առաջ բերելու Մակեդոնիայում, և հրատարակել Բուլգարիան կամ միացած Թագաւորութիւն, կամ հանրապետութիւն։ Հաստատ է, որ յիշեալ կառավարիչները պատրաստ են նոյն իսկ ամենահամարձակ քայլ անելու, քանի որ դեռ ևս իշխանութիւնը իրանց ձեռքումն է։

ԲԵՐԼԻՆ, 30 Նոյեմբերի։ Այսօր, կէսօրվայ ժամը 3-ին, Կայսերական պալատի հանդէպ ձերբակալվեցաւ մի մարդ, որը քար էր գցում պալատի անկիւնի պատուհանի վրա։ Ժամը 4-ին, Կայսրը լսեց պետական քարտուղար կոմս Բիսմարկի զեկուցումը, իսկ ժամը 5-ին Նորին մեծութեան մօտ ընտանեկան ճաշ կար։

ԺՈՒՐԺԵՎԼՕ, 30 Նոյեմբերի։ Սոֆիայից եկած տեղեկութիւններից երևում է, որ Բուլգարիայի գործերի ընդհանուր դրութիւնը ներկայացնում է խնամակալութեան օրհասը։ Հակառակ Բ. Դրան գործողութիւնների, որը աշխատում է յաջողեցնել Մինգրելիայի իշխանի Թեկնածութիւնը, բուլգարական կառավարիչները քարոզում են յօգուտ Էմմանուէլ Վօգօրիդէսի Թեկնածութեան։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES

PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԵԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ։

Հինգշաբթի, 11 դեկտեմբերի, ԲԱԹՈՒՄԻՑ դուրս կը գնայ շոգենաւ PEI-HO (Պէց-Հօ) նաւապետ PELLISSIER (Պէլլիսիէ) դէպի Կ. Պօլիս և Զմիւռնիա և յարակցելով Նաֆա, Պորտ-Սայիդ և Ալէքսանդրիա գնացող ընկերութեան շոգենաւերի հետ։

Տեղեկութիւնների մասին պէտք է դիմել ԲԱԹՈՒՄ և ԲԱԳՈՒ պ. պ. ԲՈՒՐԿՀԱՐԴԻ և ԸՆԿ. իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԳԷՈՐԳ ՀԵԶՈՒԲԵԱՆ ՀԵԶՈՒԲԵԱՆՑԻ։ 1—3

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

(N. PAQUET ET COM.)

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ.

Զորեքշաբթի, դեկտեմբերի 10-ին, ԱՐՄԵՆԻԱ (ARMÈNIE) շոգենաւը, նաւապետ ՇԵՕԼՏ (SCHEULT) դուրս կը գնայ Բաթումից դէպի Տրապիզոն, Օրդու, Սամսոն, Կ. Պօլիս և Մարսէյլ։ Տեղեկութիւնների մասին պէտք է դիմել ընկերութեան գործակալներին. Բաթումում պ. Գարանիօնին և Թիֆլիսում պ. Րէնօին, Նախկին Արծրունի գալլերէում, № 103. 3—4

ԹՈՅԼՏՈՒԹԵԱՄԲ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Էլէկսիր-Melange. Մազերի արագ և առատ բուսցնելու համար և նրանց պահպանելու Թափվելուց։ Գինը 2 ր. սրուակի համար, գործածութեան հրահանգի հետ միասին, ռուսերէն, ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուով։

Բալզամ— Eugénie. դափնեա և պսակի փունջի ծաղիկներից, երեսին, չլինիքին և ձեռքերին քնքշութիւն և փափկութիւն, նոյնպէս և մարմարիօնի սպիտակութիւն տալու համար, շուշանի և վարդի անուշահոտութեամբ, նոյնպէս կաշու անհարթութիւնը և բծերը ոչնչացնելու։ Գինը 1 ր. 75 կ. սրուակի համար, գործածութեան հրահանգով ռուսերէն, ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուներով։

Կարմրաղեղ—Eugénie. հեղուկ, Թուշերին և ականջներին բնական վարդի գոյն տալու, որ չէ փոխվում էլէկտրական լուսաւորութեան ժամանակ և որ չէ սրբվում երեսի քրտինքից։ Առաջարկվում է մանաւանդ Թատրոնների և պարահանդէսների համար։ Գինը 1 ր. 50 կ. սրուակի համար, գործածութեան հրահանգով ռուսերէն, ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուով։

Այդ բոլոր երեք կօսմէտիկական արդիւնքները բժշկական վարչութեան վկայութեամբ, չեն պարունակում իրանց մէջ որ և է վնասակար նիւթեր։ Բէրթա Րիս.

ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱԾ ՊՕՄԱԴ

իսկական «Pasta Eugénie», գերազանց միջոց կաշու ամեն տեսակ բծերի, և երեսի վրա պատահող ուրիշ անախորժ երևոյթների դէմ։ Տալիս է երեսի գոյնին երիտասարդական Թարմութիւն և գեղեցկութիւն։ Գինը մի սրուակի համար 1 ր. 60 կ.

Քինին-գլիցերինեան պօմադ պերուական բալզամից, մազերը պնդացնելու, խտացնելու և մեծացնելու համար։ Գ. 2 ր. սրուակի համար։

Ձեռքերի պօմադ։ Գինը սրուակի համար 1 ր. 30 կ.։ Իւրաքանչիւր սրուակի վրա գտնվում է պաշտպանողական դրոշմ, մի «հրեշտակ» և հնարող ստորագրութիւն «Bertha Ries».

Իսկական «Poudre-Eugenie» սպիտակ և վարդագոյն փոշի. Գ. արկղիկի, վրձինով 1 ր. 50 կ. առանց վրձինի 1 ր. 20 կ.

Մազերի ներկը երեք գոյնի. սև, շագանակագոյն և բաց-շէկ. Գ. արկղիկի 3 ր. Ներկը «Րիս Գուտմանի» գործարանի։

Գլխաւոր պահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ գտնվում Վ. Գ ր ի վ ն ա կ ի դեղատան ապրանքների մագազինում, «Լօնդօն» հիւրանոցի տակ, Զուբալօվի տանը։ 75—100

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԹՈՅԼՏՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱԾ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՄԿՆԴԵՂ

ՄԻՇՈՒՆԱՑ

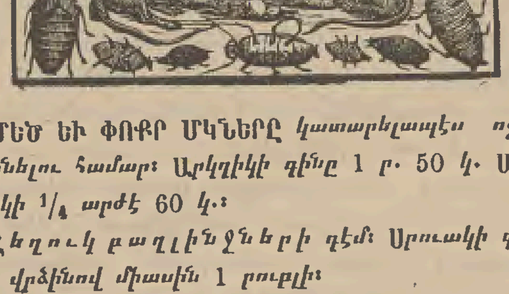

ՄԵԾ ԵՒ ՓՈՔՐ ՄԿՆԵՐԸ կատարելապէս ոչնչացնելու համար։ Արկղիկի գինը 1 ր. 50 կ. Արկղիկի ¼ արժէ 60 կ.։

Հ ե ղ ո ւ կ բ ա ղ լ ի ն ջ ն ե ր ի դէմ։ Սրուակի գինը, վրձինով միասին 1 րուբլի։

Լ ո ւ, ց ե ց, բ ո ղ ո ճ ոչնչացնելու փ ո շ ի։ Գօրակի գինը 1 ր. 20 կ. գուտապէրչի մեքենան առանձին. ½ գօրակ 65 կ.

Ս մ բ ա կ ա յ ի ն օ ծ ո ւ ն, Րիս Գուտմանի, ձիերի սմբակները ամեն օր օծելու համար, պահպանում է սմբակը ճաքելուց և նալելու միջոցին Թուլանալուց։ Գօրակի գինը 1 րուբլի։

Կ ո ւ ղ բ ի ճ ա ր պ ի օծուն, պահում է խոնաւութեան դէմ և կակուղ դրութեան մէջ՝ կօշիկները, բոտինները, ձիերի սանձերը։ Գինը 75 կոպ.

Մ ա զ ե ր ի ն ե ր կ, սև, շագանակագոյն և շէկ։ Մի անգամ ներկված մազերը իրանց գոյնը պահում են մինչև վեց շաբաթ։ Ներկված մազերը չէ կարելի զանազանել բնական մազերից։ Արկղիկը 3 րուբլի.

Րիս. Գուտման

Գլխաւոր պահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ գտնվում էՎ. Գ ր ի վ ն ա կ ի դեղատան ապրանքների մագազինում, «Լօնդօն» հիւրանոցի տակ, Զուբալօվի տանը։ 31—100

ԽԱՐԿՕՎ, ՐԻԲՆԱՅԱ ՓՈՂՈՑՈՒՄ ՌՈՒՖՖԻ ՕՏԵԼՈՒՄ

ՆՕՄԷՐՆԵՐ ԵՒ ՌԵՍՏՕՐԱՆԸ

ՆՈՐԻՑ ՇՔԵՂ ԿԵՐՊՈՎ ԶԱՐԴԱՐՎԱԾ ԵՆ։

Նօմէրները 75 կոպ.—5 րուբլի։ Ամենայն յարմարութիւն։ Խոհանոցը Մոսկվայի Էրմիտաժ ռեստօրանի հմուտ խոհարարի ձեռքումն է։ Ռեստօրանում կայ Օրքեստրիօն-Մօնստր։

Տասն օրից աւելի մնացողներին անում են զիջումն (բացի տօնավաճառների միջոցին)։ Նօմէրների գները շատ մատչելի են։

Kharkow. Hôtel Rouff. 9—10

ՇՕԿՕԼԱԴ

Ս. ՍԻՕՒ և ԸՆԿ.

(Ц. 4857.) 41—50 (և)

ԴԱՑԱՆԵԱՆ ուսումնարանում աւարտած ՄԻ ՕՐԻՈՐԴ ցանկանում է ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՏՆԵՐՈՒՄ ԴԱՍԵՐ ՏԱԼ։ Հասցէի մասին դիմել "ՄՇԱԿԻ„ խմբագրութեանը։ 1—12

Дозволено цензурою, Тифлисъ 1 Декабря 1886 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовская у. д. каз.